

Profesoriaus Krzysztofo Migońio jubiliejui

KRZYSZTOFAS MIGOŃIS IR TARPTAUTINĖ LENKŲ KNYGOTYROS MOKYKLA

ROBERT ESTIVALS

Noyers-Sur-Screin, Prancūzija

Mūsų mokytojo Victorio Zoltowskio (1900–1969)
atminimui

Šio trumpo rašinio tikslas – supažindinti su Krzysztofo Migońio moksline veikla ir išsiaiškinti, kokią vietą tarptautinės lenkų knygotyros kontekste užima šio mokslininko darbai.

Tikimasi, kad Tarptautinės knygotyros mokyklos inicijuotame tarptautiniame tyrime dalyvaus ir Nacionalinė knygotyros mokykla. Taip pat svarbu paminėti, jog rašinio iniciatoriams rūpi ne tik pažintis su mokslininko darbais. Siekiama atlikti lyginamąją išorinę ir istorinę analizę, kuri kitų mokslo darbų kontekste išryškins būtent šio mokslininko įnašą į knygotyros raidą. <...>

LENKŲ KNYGOTYROS MOKYKLOS
ĮNAŠO Į PASAULIO KNYGOTYROS
MOKSLĄ ISTORIJA IR TEORINIAI
PAGRINDAI

Knygotyros mokslo istorija, prasidėjusi Platono, Ibn Nadimo ir Al Kalkashandžio

laikais ir besitęsianti iki mūsų dienų, yra išsamiai ištirta ir pristatyta moksliniuose darbuose. Taip pat žinoma, kad XIX a. pabaigoje kaip aprašomosios ir istorinės knygotyros priedėlis susiformavo mokslinė knygotyra, kurios pagrindiniu tikslu tapo ne tik supažindinti su šia mokslo šaka, bet ir paaiškinti jos ypatumus. Mokslinė knygotyra išsirutuliojo XX amžiuje, ji turėjo dvi viena po kitos mokslininkų kartas: pirmoji karta brendo nuo 1880-ųjų iki Antrojo pasaulinio karo, jos pagrindinis įkvėpėjas buvo Paulis Otlet (1868–1944), o antrosios pradžia buvo 1950-ieji ir svarbiausiu jos įvykiu tapo 1988 m. įkurta Tarptautinė bibliologijos asociacija.

Šių dviejų mokyklų ir mokslininkų kartų įkvėpta formavosi ir lenkų knygotyros mokykla, pasižyminti išskirtiniu ir įvairiapusišku požiūriu į knygotyros vystymąsi.

TARPTAUTINĖ LENKŲ KNYGOTYROS MOKYKLA: NUO BIBLIOGRAFINĖS BIBLIOMETRIJOS IR INTELEKTINIŲ CIKLŲ TYRIMO ENCIKLOPEDINĖS KNYGOTYROS LINK

Pristatant lenkų knygotyra, būtų galima išskirti dar du papildomus etapus: pirmasis etapas – nuo 1900 iki 1968 metų, kai lenkų mokslininkai tarptautinę knygotyra papildė darbais, kurių tikslas buvo bibliografinė bibliometrija; antrasis etapas prasidėjo 1968-aisiais, kai lenkų knygotyros mokykla prie tarptautinių tyrimų prisidėjo jau su enciklopedinės knygotyros darbais.

Bibliografinė bibliometrija ir intelektinių ciklų teorija

1888-aisiais šveicaras Ernstas Rothlisbergeris sukuria intelektinių ciklų teoriją ir bibliografinę bibliometriją, pristatydamas jas savo metiniuose darbuose, išspausdintuose *Autorinėje teisėje* (pranc. *Le Droit d'auteur*). Paskelbus šiuos mokslo darbus, iškilo du klausimai: ar galima nustatyti tarptautinės spaudinių gamybos ciklinį vystymąsi ir ar galima tai padaryti remiantis parengta spaudinių statistika, nacionalinėmis bibliografijomis ir duomenimis iš institucijoje saugomojo egzemplioriaus (pranc. *Depot Légal*)?

Siekiant atsakyti į šį klausimą prasidėjo ilgalaikiai tyrimai, kurie truko iki 1968 metų. E. Rothlisbergerio išskirtus ciklus 1910 m. pirmasis sukritikavo prancūzas Eugène Morelis (Prancūzijos nacionalinė biblioteka). Jo teigimu, šie ciklai negali būti moksliskai pripažinti, nes juos išskiriant taikytas statis-

tikos rengimo metodas nėra identiškas. Ciklai buvo grąžinti peržiūrėti siekiant išvystyti tarptautinį knygos statistikos metodą. Šie darbai pasistūmėjo ir pirmųjų rezultatų sulaukta tik po Pirmojo pasaulinio karo įkūrus Tautų Bendriją ir 1926 m. – Tarptautinį tarptautinio bendradarbiavimo institutą. Taigi, tarptautinės spaudinių statistikos kriterijai susiformavo tik po Antrojo pasaulinio karo. Juos inicijavo UNESCO. Vienas iš pavyzdžių – knygos apibrėžimas: „knyga yra daugiau kaip 48 puslapių neperiodinis spausdintas kūrinys“ ir kt.

Lenkų knygotyrininkai pradėjo aktyviai reikštis nuo 1900 metų. Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad pirmasis iš jų buvo Bolesławas Iwiński (1879–1919). Jo darbai priskiriami taikomosios knygotyros kryptčiai. Artimas Tarptautinio bibliografijos instituto įkūrėjui P. Otlet, jis 1895 m. dalyvavo bendrojo registro kūrimo parengiamojoje veikloje. Tuo metu P. Otlet turėjo ambicijų sukurti pasaulinį ir retrospektyvųjį spaudinių inventorių (sąrašą) – Tarptautinę retrospektyviąją bibliografiją. Jam iškilo klausimas: kiek kortelių reikia numatyti tokiam sąrašui? Kaip atsakas į šį klausimą – B. Iwinskio pasiūlytas metodas. Naudodamasis inkunabulų statistika ir E. Rothlisbergerio darbais, jis parengė teorines tarpines metines statistikas, kurios buvo labai išsamios. Bendras kortelių skaičius siekė keletą milijonų.

Bėgo metai. Pirmasis pasaulinis karas, kilęs dėl liberalių šalių imperialistų susidūrimų, sumažino knygų leidybos mastą iki tokio, kuris buvo 1830–1840 m. Po

1918 metų knygų leidyba pradėjo atsigauti. Tarptautinis bendradarbiavimo institutas perėmė knygotyros mokslo tyrimų iniciatyvą ir ėmėsi spręsti, kaip būtų galima apibūdinti knygą ir kaip sukurti kitus šio mokslo terminus. Atliekant šiuos tyrimus, 1926–1938 m. daug nuveikė du lenkų mokslininkai: Janas Muszkowskis (1882–1953) ir Mieczysławas Rulikowskis (1881–1951). Pastarasis pasiūlė naują skaičiavimo metodą. B. Iwinskio darbai buvo orientuoti į tarptautinę retrospektyviąją bibliografiją. J. Muszkowskis ir M. Rulikowskis praplėtė istorinę perspektyvą ir pasiūlė susitelkti prie vidinio ir išorinio (pranc. *endogène ir exogène*) bibliografinių terminų apibrėžimų: kas yra spausdintinė knyga ir kas nėra spausdintinė knyga.

Istorinė intelektinių ciklų knygų leidybos problematika, sukurta šveicarų mokslininko E. Rothlisbergerio, buvo dar labiau sukritikuota ir paneigta prancūzų matematiko Lucieno Marcho ir lenkų tyrėjų J. Muszkowskio ir M. Rulikowskio, kurie prisidėjo kuriant būtinus bibliometrijos terminus.

Tyrimų laikotarpis nesibaigė. Prancūzijoje svarbius mokslinius darbus tuo metu atliko mokytojas Viktoras Zoltowskis, kuris Antrojo pasaulinio karo pabaigoje grįžo iš Škotijos į Prancūziją. Tai jam skiriamas šis konkretus knygotyros darbas. Kai dirbo „Dacia“ viešbutyje Paryžiuje, Lotynų kvartale, 1946–1947 m. pasiūlė metodus, kaip nagrinėti bibliografiją, pritaikyti statistines lenteles, padaryti kreives ir mobilius (kintančius) vidurkius ir t. t. V. Zoltowskis

nepripažino B. Iwinskio, J. Muszkowskio, M. Rulikowskio ir net E. Rothlisbergerio darbų. Šiuos tyrėjus jis gerokai pranoko. V. Zoltowskis domėjosi, kaip galima paaiškinti intelektinius ciklus ir jų egzistavimą: pažinimo teorija (epistemologija) yra socialinių mokslų teorija, istorija susijusi su laiku, geografija – su erdve ir t. t. Nepažinodamas E. Rothlisbergerio, jis tęsė savo tyrimus ir pažengė toliau negu šveicaras. Jo teigimu, intelektiniai ciklai, išskirti remiantis bendrąja ir temine spaudinių statistika, yra socialinės pažinimo teorijos laikinė išraiška. Jie sujungia filosofiją, sociologiją, knygotyra ir bibliometriją.

Maždaug tuo pačiu metu Tarptautinė lenkų knygotyros mokykla (tiksliau, jos tyrėjai) grįžta į Lenkiją su puikiu 1965 m. Marios Czarnowskos parengtu darbu apie knygų leidybą Lenkijoje nuo 1501 metų.

Nuo bibliografinės bibliometrijos ir intelektinių ciklų enciklopedinės ir politinės knygotyros link

Iki 1970-ųjų mokslininkai daugiausia dirbo kurdami mokslinės knygotyros metodus ir tobulindami bibliometrijos terminiją, kurios galutinius apibrėžimus 1934 m. pateikė P. Otlet. Vėliau atsirado nauja knygotyros mokslo kryptis, kurios tikslu tapo knygotyros mokslo vystymosi sintezė ir jos paskelbimas tarptautiniu mastu.

1970–1983 m. rengiant nacionalinius ir tarptautinius knygotyros modelius knygos gyvavimo ciklui apibrėžti dvidešimtyje šalių, taip pat buvo atliktas panašaus po-

būdžio tyrimas. Leidinyje *Knyga pasaulyje* (pranc. *Le Livre dans le Monde*), išleistame 1983 m., stengiasi išsiaiškinti, kaip knygotyra funkcionuoja komunistinėje Lenkijoje. Šitokia lenkų knygotyros internacionalizacija neliko be pačių lenkų atsako. Savo ruožtu tarptautinė knygotyros bendrija susidomėjo Lenkija.

1988 m. Tunise buvo įkurta Tarptautinė bibliologijos asociacija, kurios rengiamuose moksliniuose susitikimuose buvo aktyvi ir naujoji lenkų knygotyrininkų karta. Vienas iš pirmųjų ir veikliausių knygotyrininkų buvo Krzysztof Migoń. 1988 m. jis dalyvavo asociacijos įkūrimo simpoziume Tunise. Savo pranešimą apie knygotyros teoriją, metodologiją ir tyrimus jis skaitė 1989 m. Paryžiuje surengtame 8-ajame Prancūzijos nacionalinės bibliotekos simpoziume. 1991 m. K. Migoń dalyvavo 10-ajame simpoziume Kaserese (Ispanija), 1995 m. – Paryžiuje vykusiame Politechnikos mokyklos seminare. Jis parašė daugybę straipsnių UNESCO 1993 m. išleistai knygotyros enciklopedijai *Rašto mokslai* (pranc. *Sciences*

de L'Écrit), kurią rengė aštuoniasdešimt aštuoni autoriai iš aštuoniolikos šalių. Ši partitis K. Migoń susieja su J. Muszkowskiu ir M. Rulikowskiu bei lenkų knygotyros mokykla. Jo pastangomis galime susipažinti su rusų knygotyros mokykla, jos mokslininkais Nikolajumi Lisovskiu ir Aleksandru Loviaginu. Dėmesį K. Migońis patraukė savo straipsniais knygotyros enciklopedijose: ir šiame amžiuje, kai tampa aišku, jog politinė sistema lemia knygotyros išraiškas, jis ryžtasi atskleisti autorių ryšį su politine galia. Su lenkų knygotyra bendradarbiaujama iki šių dienų – tai liudija mokslinio žurnalo prenumerata ir 2005 metų Boženos Koredczuk straipsnis apie Gabrielį Peignot.

IŠVADOS

1990–2008 m. laikotarpiu pasaulio knygotyra iš faktografinės fazės perėjo į mokslinę fundamentinę ir taikomąją, pajėgią teikti išvadas, grįstas tyrimais, bendrąja politinės knygotyros teorija, ir siūlyti, kaip tas išvadas pritaikyti praktiškai.

Iš prancūzų kalbos vertė
Laura Jankevičiūtė

Versta iš: *Książka zawsze obecna:*
prace ofiarowane Profesorowi
Krzysztofowi Migoniowi.
Wrocław, 2010, p. 31–34.

Įteikta 2010 m. gruodžio mėn.